

Lokal Historisk Forening for Tølløse Egnen



Forår 2019



Soderup-Eskilstrup sogneråd samlet til møde med sognerådsformanden for bordenden omkr. 1918. Foto: Tølløse Lokalkarkiv.

Minder fra Nr.

I 1824 blev Anders Christoffersens farfar, Christoffer Pedersen, gårdfæster på matr. 6a, Nr. Eskilstrup (i dag Højbjergvej 18). Christoffer Pedersen var født i 1790 på Glæmosegården¹, der var udflyttet fra Lunderød landsby. Han var i 1817 blevet gift med Kirsten Christensdatter, der også stammede fra Lunderød, og havde nogle år været præstegårdsforpagter i Tølløse (i dag Gl. Tølløse). Anders Christoffersens far hed Jørgen Christoffersen og var født i 1817, hans mor Maren Kirstine Andersen, og hun var født i 1836. Selv så Anders Christoffersen dagens lys i 1869 og døde i 1953. I sidste nummer af Lokalhistorisk Forening for Tølløse Egnens blad bragte vi uddrag af Anders Christoffersens erindringer om sine olde- og bedsteforældre. Nedenfor fortsættes beretningen om tiden og dagligdagen, efter at familien var flyttet til Nr. Eskilstrup.

¹ Glæmosegården har i dag adressen Hjortholmvej 10, 4340 Tølløse.

Eskilstrup

Bedsteforældrene

De første år, mine bedsteforældre var på gården i Nr. Eskilstrup, henlevedes i stor fattigdom. Der var en betydelig aftægtsforpligtelse, som ikke helt bortfaldt før efter godt 30 år. Den forrige ejer hed Jens Rasmussen, han levede en del år i den såkaldte old, og hans noget yngre hustru levede nogle og tredive år efter at have fraflyttet gården². Bedstefar var også hestehandler og blev i 1848 medlem af et selskab, der købte heste til hæren. Fra den tid var der nogenlunde gode kår, og gården blev forbedret i bygninger og drift. Bedstefar døde midt i 1870'erne, hans kone var død nogle år tidligere³. Da bedstefar overtog gården i Nr. Eskilstrup, gik vejen gennem marken i bugtninger og undgik lave-re steder. Kort tid efter overtagelsen skulle vejen indgraves, som det hed. Der kom en ingeniør og ville have, at vejen skulle rettes i lige linje midt gennem marken. Bedstefar sagde ja dertil, men da ingeniøren kom med sit mandskab og ansatte den brede vej, var bedstefar ked af det og mente, de tog al den go-

² Når en ny gårdfæster kom til, blev der ofte lavet en aftægtskontrakt, så den nye mand skulle brødføde den tidligere fæster.

³ Kirsten Christensdatter døde i 1866, Christoffer Pedersen i 1872.



Idyl i Nr. Eskilstrup med gadekær, stråttækte huse og baptistkapellet Elim i baggrunden. Postkort, Tølløse Lokalkiv, dateret 1903.

de jord. Senere da alt kom i orden, så han, at de lige veje gavnede både vejfarende og jordbrugere.

Faderen

Min fader, Jørgen Christoffersen, var født i Tølløse d. 25. sept. 1817. Allerede i hans tidligste barndom kunne man se, at ryggen krummede, og med tiden blev han sammenbøjet og var alle dage en svagelig mand. Der findes et udygtighedspas fra sessionen, hvor det hedder, at han kasseredes, fordi han var krøbling i ryggen. Selv om han havde været tjenestedygtig, var han efter hvad der sagdes, ikke blevet soldat, fordi man kunne fritages, når man var født i en præstegård.

Min far forbedrede alligevel marken med dræning og arbejdede med den vestlige og nordre længes ombygning. Han overtog gården i 1875, men var allerede i min skoletid ikke i stand til at arbejde og blev stedse svagere. Hans syn blev dårligt, og i de senere år led han af astma med deraf følgende åndenød. Han døde okt. 1883.

Moderen

Min moder hed Maren Kirstine Andersen og var født i Sønderstrup i 1836. Hun var først et par steder, inden hun kom til min bedstefars gård at tjene, og her mødte hun min far. De blev gift i 1862 i Soderup Kirke, han var 45 og hun 26 år gammel.

Min mor var en lille, men flittig kvinde. I hendes yngre år var hun rask og livlig i sine bevægelser. Hun led tit af forskellige sygdomme, men kom sig hurtigt og tog fat igen. Efterhånden blev hjertet sløjt og hun blev træt af en lille anstrengelse. Hun døde i 1915 efter et par dages sygeleje, og dødsårsagen var lungebetændelse og dårligt hjerte.

Dagligdagen

Allerede i den første tid jeg kan huske, begyndte det udvendige arbejde at lide under faders tiltagende svaghed. Karlene var i reglen ret ordentlige, men ledelsen manglede og adskilligt gik, som det kunne og ikke som det burde. Der var som regel en voksen og en yngre karl. Om sommeren en ar-

bejdsmand et par dage om ugen og om vinteren af og til en arbejdsmand, der tærskede til punds som det hed. Han fik hver 24. tønde, som han tærskede.

Var det rug, blev det undertiden leveret til bageren i bytte for brød. Var det byg eller havre, blev det som oftest betalt efter kapitaltakst, en pris som det offentlige fastsatte omkring d. 2. febr. hvert år. Efter kapitaltakst blev tiende og de såkaldte herskabsudgifter betalt.

Kreaturholdet var 3 heste, 6 køer og en kvie samt ca. 6 svin. Svinene skulle være store og fede, de såkaldte Hamborger-svin, der blev sendt levende til Tyskland. Der blev sagt, at fragt og omkostninger var pr. stk., derfor gjaldt det om, at vægten blev ca. 400 pund levende vægt.



Skovbakkevej i Nr. Eskilstrup set mod nord. Udateret postkort, Tølløse Lokalkiv.

Får og lam

Der var også nogle får, der tøjredes i vejgrøfterne om sommeren og levede af det dårligste enghø om vinteren. Når lammene fødtes tidligt om foråret, blev de fedet med komælk, som de fik af en gummipat, der var sat på et kohorn. En holdt lammet med patten i munden og en anden hældte mælk i hornet med en blikøse af størrelse som en kop. Man øste op af en spand, og jo større lammet blev, jo flere blikøsefulde mælk kunne det drikke. Når lammene blev tilstrækkelig fede, blev de solgt og sendt levende til København.

Så blev fårene malket en tid. Man sagde, at de skulle give den mælk tilbage, som lammene havde fået i tilskud af komælk. Efter en handelsmands udsagn blev vore lam engang på Københavns Torv solgt til levering til Hoffet.

Det var moders arbejde at fede lam og malke får. Pigen malkede kvæget.

Spøgelser i byen

En gårdmand i byen ved navn Rasmus Nielsen var en meget ivrig kortspiller, men da kortene var forsvundne fra mit hjem før mine drengeår, husker jeg, at han enkelte gange kom hen til os om aftenen og fortalte spøgelseshistorier. Det var sælsomme skikkelser, der viste sig, mennesker og dyr blev forhekset. Nogle kunne forvandles til varulve, nogle havde mareridt og

andre gik igen efter døden osv. De fleste historier var fra egnen omkring Glim ved Roskilde, som var hans ungdomsegn, men der var også nogle her fra byen.

I den gård, hvor han boede, havde der været ret urolige familieforhold hos de forrige beboere. I den første tid, Rasmus Nielsen boede der, buldrede det om natten i skorstenen, så der ikke var ro at sove. Det var en af de store åbne skorstene med ildsted midt i. Men Rasmus Nielsen gik derud og råbte, at han ville have fred i sit hus. Han bandede på, at han var kommet til gården på ærlig måde og var ikke ansvarlig for, hvad der kunne være sket i fortiden. Så ophørte bulderet.

Min far gjorde ham opmærksom på, at han ikke troede disse historier og ikke ønskede, at jeg hørte dem. Det blev Rasmus Nielsen fornærmet over og kom ikke ret tit hos os senere.

Kloge Christians besøg

Af og til i mine drengeår fik vi besøg af Kløge Christian fra Bakkerup. Han kunne helbrede og andet, men mine forældre søgte ikke hans hjælp, da de ikke havde tillid til hans heksekunster. Måske også fordi de troede, at det var forkert at bruge sådanne. Jeg husker særlig en gang, at han kom ravende op over gården og var i høj grad beruset. Min far og jeg var inde i dagligstuen og da Christian kom, sagde han i højtidelig tone: "Goddag Jør-

gen Christoffersen, er du endnu tungsindig, som du klagede over sidst, jeg var her?”. Fader indrømmede, at sådant noget ville komme, når man var gammel og svagelig. Christian svarede: ”Det skal du aldrig være, vi har en himmelsk Fader, han ved hvad der tjener os bedst alle sammen, og vi kan trygt overlade alt til ham, så går det som det skal”. Fader syntes ikke at ordene passede for manden i den tilstand og svarede: ”Du trænger vist til at hvile dig, Christian”. ”Ja, det gør jeg”, sagde Christian, og fik lov at sove ud på en gammel sofa i sovekammeret. Om aftenen var han blevet ædru efter nogle timers søvn og nu foreviste han nogle taskenspillerkunster⁴, der intet havde med hekseri at bestille.

Barndommen i landsbyen

Det daglige liv i mit hjem var roligt og kristeligt præget. Min fader blev længere jo svageligere og døde, da jeg var 12 år gammel. Jeg havde en søster, som var 11 år yngre end jeg. Tjenestefolkene var i almindelighed ret ordentlige. Men vi var ni drenge i byen, der var omtrent lige gamle. Når vi kom sammen på gaden, lærte den ene af den anden, og det var sjældent af det gode. Vi var særlig slemme til at forurolige

en gammel mand, som havde en lille handel. I almindelighed gjorde vi dog ingen videre skade. Nogle sten mod en bræddegavl kunne jo let have ramt enten ham eller hans husholderske, når de løb efter os. Men i reglen nøjedes vi med at skramle med nogle forskellige dertil indrettede apparater, og der blev udvist en opfindsomhed, der var en bedre sag værdig, med at frembringe kraftige og skærende lyde. Når sådanne hørtes, blev den gamle mand hidsig og løb ud efter os, og det var vor fornøjelse. Efterhånden måtte vi alle tage mere del i arbejde, så vor fritid blev mindre. Når man var konfirmeret, skulle man deltage i at slå græsset og meje kornet. Det var strengt at følge de øvede karle og husmænd, og det blev indskærpet, at man burde tage et ordentlig bredt skår. Mine drengeår og min begyndelse på arbejdet ville formentlig have formet sig bedre, hvis jeg havde haft en fader til at vejlede mig.



Artiklens forfatter, Anders Christoffersen, og hustruen Marie. Udateret.

⁴ Taskenspiller: tryllekunstner, gøgler. Bruges også lidt nedsættende om en uærlig person.

En brandstifter med moralske skruler

På baggrund af en artikel, skrevet af tidl. arkivar i Tølløse Niels Hemming Frandsen, og bragt i Holbæk Amts Venstreblad for en del år siden, fortælles om en mand, der kom i økonomisk uføre og derfor valgte den dårligst tænkelige løsning på sine problemer: at sætte ild til sit hus!

Salomon Frederiksen var væver og født i Ejlstrup, Sdr. Asmindrup sogn i 1831. Han giftede sig i 1856 med Ane Marie Jensen, der stammede fra Tjørnede i Tølløse sogn og ligesom Salomon var født i 1831.

De købte et jordstykke mellem Nyby og Vipperød, hvor de byggede et hus. Det indeholdt et køkken, to stuer samt et kammer, så det var ikke særligt stort. Men Salomon havde ingen penge, så han måtte låne til byggeriet både af sparekassen⁵ og af en privatmand. Samtidig skyldte han en købmand i Holbæk et større beløb, så alt i

alt havde han en gæld på 500 rigsdaler – et overmåde stort beløb for væveren og hans familie, der ingen penge havde!⁶

Økonomien nagede virkelig Salomon Frederiksen. Derfor fik han ideen til at sætte ild til sit hus, så han kunne få udbetalt brandassurancen.

Branden

Onsdag d. 2. marts 1859 gik Ane Marie hjemmefra først på formiddagen for at besøge sine forældre i Tjørnede. Salomon sad da og arbejdede ved sin væv, mens han passede parrets lille datter, Ane Susanne, der var knap 2 år gammel. Sidst på eftermiddagen, hvor han netop havde fyret i kakkelovnen, så han en mulighed for at sætte ild til huset, og med en tændstik antændte han noget halm, der stak ud af loftslemmen. Ilden fik hurtigt fat, og Salomon valgte at løbe over til naboen og bringe datteren i sikkerhed dér, hvorefter han løb tilbage til huset.

⁵ Den første danske sparekasse, Sparekassen for Grevskabet Holsteinborg og Omegn, etableredes i 1810, men især fra midten af 1800-tallet steg antallet af sparekasser, samtidig med at forretningsområdet udvidedes. Holbæk Amts Sparekasse blev stiftet den 23. december 1825 på Frydendal Gods (nu Torbenfeldt).

⁶ Fra Rigsdaler til kroner: i 1873 blev en ny møntlov vedtaget med virkning fra 1. januar 1875. Møntenheden blev ændret fra rigsdaler til kroner, og 1 rigsdaler blev omvekslet til 2 kroner. Samtidig blev der indført et nyt decimalsystem, hvor 1 krone svarede til 100 øre. 2 kronen kaldes stadigvæk en 'daler'.

Naboer kom hurtigt til, og de prøvede sammen med Salomon at slukke branden og redde, hvad reddes kunne. Resultatet var, at taget og loftet totalt udbrændte, mens murene stod tilbage. Gulvet var næsten intakt og en stor del af den lille families ejendele og indbo blev også reddet.

Efter brandforhør af Salomon Frederiksen og de tilhørende naboer blev det konkluderet, at branden ikke kunne forklares, og den blev herefter henlagt som uopklaret. Men der gik lang tid, inden sagen var afsluttet, og Salomon kunne få udbetalt forsikringssummen, der slet ikke rakte. Da han og hans kone samtidig havde fået et barn mere, valgte han at sælge huset i 1864 og flytte til Kongstrup ved Vipperød. Otte år senere flyttede familien igen, denne gang til Marup.

Dårlig samvittighed

Her købte han ikke et hus, men

lejede et jordstykke for 50 år af gårdmand Thomas Thomassen. Et lille hus på 7 fag blev bygget – og det forbedrede bestemt ikke familiens skrantende økonomi⁷. Samtidig havde han alvorlige samvittighedskvaler over, hvad han havde foretaget sig år tilbage. Tanken om at melde sig til herredsfogeden og gå til bekendelse begyndte så småt at tage form.

Den 12. september 1878 stod Salomon Frederiksen op som han plejede og afsluttede et stykke arbejde ved væven. Derefter sagde han farvel til sin kone, der intet vidste om, hvad der tyngede man-

⁷ Timelønnen for en væver i provinsen i sidste halvdel af 1800-tallet kendes ikke. Men en faglært mandlig arbejder i København havde i 1872 en timeløn på 25,1 øre. Salomon Frederiksen har næppe kunnet få det beløb for at sidde og væve hjemme og er måske også blevet aflønnet helt eller delvist i naturalier for sit arbejde!



Huset på Lunderødvej 82 lidt uden for Marup, som Salomon Frederiksen lod bygge.
Foto: Inge-Lis Madsen, 2019.

den, og til sin yngste datter på bare 1½ år. Herefter spadserede han til Holbæk.

Det blev dog ikke herredsfogeden, der først fik besøg af ham. Han gik nemlig ind på et værtshus og fik et krus øl, hvorefter han fik taget et portrætfoto hos en fotograf, som denne kunne sende hjem til hans lille datter.

På herredsfogedens kontor havde Salomon Frederiksen svært ved at tilstå sin brøde. Han startede med at bede fogeden om at tage ham under konkursbehandling og fortalte om forholdene i hjemmet i Marup, inden han til sidst kom til det, der var hans egentlige ærinde:

at tilstå ildspåsættelsen 19 år tidligere – og få lettet sin samvittighed! Retssagen fra dengang blev genoptaget og vidner afhørt på ny. En lægerapport konkluderede, at væreren var ved sin fulde fem og derfor kunne idømmes en passende straf.

Straffen blev hårdere, end selv anklageren havde forudset. Salomon Frederiksen blev idømt 8 måneders fængsel i Forbedringsanstalt. Han skulle også tilbagebetale det erstatningsbeløb, som han uretmæssigt havde modtaget for år tilbage samt betale sagsomkostningerne. Den 20. november 1878 blev Salomon Frederiksen ført til



Herredskontoret, Sofievej 4, Holbæk. Postkort Holbæk Stadsarkiv, udateret.



Inskriptionen på herredsfogedens kontor pryder stadig facaden.

Foto: Ejlif Rude Jensen, 2019.

Vridsløselille, hvor han tilbragte de næste 8 måneder⁸.

Hans hustru, Ane Marie, forsøgte at få eftergivet, hvad han skulle betale. Det lykkedes også med henvisning til familiens dårlige økonomi og med støtte fra præst, sognerådsformand og herredsfoged. Da væveren fra Marup havde udstået straffen, vendte han tilbage til kone og barn. Han havde dog et stort ønske om at begynde på en

frisk, hvorfor han i april 1880 udvandrede til Amerika. Et års tid senere sendte han en fuldmagt hjem til Ane Marie, der gjorde det muligt for hende at sælge hus og lejekontrakt i Marup samt familiens indbo. Det skete, hvorefter hun og den yngste datter i april 1881 rejste over til Salomon og slog sig ned i Pottawattomie County i Iowa.⁹

⁸ Forbedringsanstalten i Vridsløse blev bygget i 1850'erne og indrettet til total isolation med eneceller. I opdelte gårde trak fangerne frisk luft uden at møde andre indsatte. Metoden var frygtelig dyr og førte snarere til nervøse lidelser end moralsk lutring. Forbedringer kom til med fængselsbibliotekerne og fængsels-selskaberne, som arbejdede for at støtte nyligt løsladte fanger. Den totale isolati-on i fængslet blev snart opgivet.

⁹ Hen ved en fjerdedel af den samlede skandinaviske befolkning udvandrede i perioden fra midten af 1800-tallet til begyndelsen af 1900-tallet. For Danmarks vedkommende udgjorde emigranterne ca. 10 % af befolkningen. Fra 1868 til 1908 rejste omkring 300.000 danskere til USA.

Her valgte mange danskere at tage imod tilbuddet om næsten gratis jord. Frem til 1885 søgte de fleste danskere derfor lykken i det amerikanske landbrug. I årene derefter søgte mange danskere lykken i de amerikanske storbyer, hvor der for alvor var kommet fart på industrialiseringen. Mange af udvandrerne var unge mænd, der havde sparet sammen til en billet til Amerika for at finde lykken der.

Udvandringen kan ikke alene tilskrives ønsket om at komme væk fra fattigdom og en udsigtsløs fremtid blandt landbobefolkningen, men også en trang til at frigøre sig fra myndighedernes tunge hånd.

Sognene benyttede sig desuden af muligheden for at komme af med småforbrydere og andre utilpassede elementer, der ikke respekterede samfundsnormerne. De blev sat på Amerikabåden. (Se også 'Historien om Krybskytten' i Lokalhistorisk Forenings blad: Forår 2012).

En fri og velordnet kommuneforfatning

Landkommunernes administration fra 1841 – 1933

'I den overbevisning, at en fri og velordnet kommuneforfatning ikke alene giver borgerne en forøget betryggelse for en pålidelig og hensigtsmæssig bestyrelse af de anliggender, der vedkommer det samfund, hvortil de nærmest hører, men at den og må have en gavnlig indflydelse på at nære iver og rigtig sans for det almindelige vel, har kongen lige fra sin tronbestigelse ladet det være sig magtpåliggende at fuldende den ordening af kommunalforholdene i Danmark,...'¹⁰.

Med kgl. Anordning af 1841 indførtes sogneforstanderskabet som den spæde begyndelse til kommunalt demokrati. Forstanderskabet bestod af sognepræsten, lods- ejere med mindst 32 tdr. hartkorn, samt 4-9 mænd udvalgt blandt de øvrige beboere i sognedistriktet, forudsat at de var fyldt 25 år og ejede eller havde brug af mindst 1 tdr. hartkorn. Der var ikke tale om demokratisk valg, og det var de

store jordbesiddere, der styrede foretagendet. Forstanderskabet beskæftigede sig med fattig- og skolevæsenet og veje. Anordningen blev justeret ved Lov af 1855, hvor præster og de store hartkorn mistede det fødte medlemskab. Ved Lov om Landkommunernes Styrelse af 1868 blev navnet ændret til Sogneråd. Sognerådene fik ansvaret for skolevæsenets administration og økonomiske forvaltning, og en skolekommission med præsten som fast medlem skulle føre tilsyn med undervisningen. Kun mænd var valgbar¹¹. I 1908 fik alle over 25 år, både kvinder og mænd, valgret og blev valgbar til sognerådet. Sognerådene valgte selv deres formand og næstformand. Formanden kunne få lønne- de medhjælpere efter godkendelse fra Amtsrådet. Første Verdens- krig medførte mange reguleringer (bl.a. i kommunalt regi) af priser og tildelingen af dagligdags fornø- denheder, og der blev i stigende grad taget hånd om gamle og fat- tige. På det lokale plan fik det fol-

¹⁰ Indledning til Kongelig Anordning af 1841 om Sogneforstanderskaber.

¹¹ De 7 F'er: Fruentimmere, Folkehold, Fat- tige, Fremmede, Fallenter, Fjølser og Forbydere, havde ingen stemmeret.



*Kommunekontoret i Tølløse, Hjortholmvej 7, med sognerådsformand Kr. Fredslunds bil holdende foran. Indtil kommunekontoret blev bygget i 1934, foregik alle forretninger hjemme ved sognerådsformandens spisebord.
Foto: Tølløse Lokalarkiv.
Datering: dec. 1934.*

kevalgte sogneråd tillagt en række hidtil ukendte nye opgaver.

En egentlig kommunalforvaltning var der dog i lang tid ikke tale om. Man henvendte sig til sognerådsformanden på hans bopæl og sognerådene fortsatte stort set uændret frem til 1933. Med kommunaloven af 1933 (ændret i 1965), blev det sognerådets opgave at administrere enhver form for offentlig hjælp som en konsekvens af Steinckes socialreform. Med de stigende opgaver voksede behovet for personale og der blev bygget eller købt bygninger, som skulle fungere som kommunekontor samtidig med at være bolig

for kommunesekretæren.¹² I 1968 blev de fire sognekommuner Tølløse, Soderup-Eskilstrup, St. Tåstrup og Ugerløse sammenlagt og med valget i 1970 fik den nye Tølløse kommune en borgmester.¹³

¹² St. Merløse kommunekontor, Østervang, Bygaden 74, købt af sognerådet i 1941. Tølløse kommunekontor, Hjortholmvej 7, opført i 1934. Kr. Eskilstrup kommunekontor, Sønderstrupvej 184, opført i 1951. Ugerløse kommunekontor, Hovedgaden 49, opført i 1935.

¹³ Jvf. også Da fire blev til en, om sammenlægningen i 1968. Udgivet af Lokalhistorisk Forening for Tølløse Kommune.

En sognerådsformands erindringer

I perioden 1915–1925 var Kristian Jørgensen sognerådsformand i Lyngesogn syd for Sorø - et sogn, der på den tid havde ca. 1600 indbyggere. Kristian Jørgensen, der er farfar til Sv. Aage Jørgensen, formand for Lokalhistorisk Forening for Tølløse Egnen, havde taget sin landbrugsuddannelse på Næsgaard Agerbrugsskole på Falster. Efterfølgende havde han forvalterpladser på flere herregårde, senest Tårnby Gods ved Korsør, før han år 1900 købte Søgaard (100 tdl.) i Suserup/Lyngesogn. Han var medlem af amtsrådet i 21 år og siden 1937 direktør i Sorø Spare og Lånekasse, varetog forskellige offentlige poster i nævnt og råd samt lokalpolitik og blev udnævnt til ridder af Dannebrogordenen i 1942.

Sognerådsformandens arbejde

En sognerådsformands arbejde den gang var betydeligt større og omfattende end nu om dage (1955). Det var ham alt kontorarbejde med korrespondance, affattelse af overslag til årets regnskab, skatte og valglistes, og ligningslister hvilede på. Også tilret-

telæggelse af ligningsliste-arbejdet og beregning af denne til skatelisten, var et stort arbejde i sognet med de mange skatteydere. Dertil kom affattelse og hektografering¹⁴ af dagsordner, der blev udsendt til sognerådsmedlemmerne før de månedlige møder. Der skulle også indføres i forhandlingsprotokollen, men det lettede mig naturligvis meget under selve møderne, da jeg, der selv under møderne førte protokollen, derved kun havde de vedtagne beslutninger at indføre.

Efter møderne kom så udførelsen af de vedtagne beslutninger, dels igennem korrespondance og dels ved personlig henvendelse. Yderligere kom så skrivning af skattekvitteringer 4 gange årligt på fortrykte blanketter til sognets mange skatteydere. Her må jeg tilstå, at til dette arbejde havde jeg god hjælp i min ældste datter Ellen¹⁵, der hurtigt lærte korrekt at skrive disse kvitteringer efter skatelisten, for-

¹⁴ Duplikering ved at overføre farve til en særlig plade så motivet fremstår spejlvendt, og derefter presse papirark mod pladen. Metoden blev brugt til mindre oplag.

¹⁵ Cand.mag. Ellen Jørgensen blev en af de første kvindelige studenter fra Sorø Akademi.



*Tåstrup-Ugerløse sogneråd lige inden sogneadskillelsen pr. 1. jan. 1896.
Foto: Tølløse Lokalkiv.*

syne dem med mit navnestempel og ligeledes skrive kvitteringsbog til skatteopkræveren. Hun foretog også sammentællinger i min kassebog. Jeg indrømmer nu, at jeg egentlig betalte hende for lidt for disse arbejder, f.eks. 35 øre pr. 100 skattekvitteringer, hvor der på hver enkelt skulle anføres skatteyder-

nes navn, bosted, skattebeløb og en vis specificering af dette.

Kassererposten

Ud over denne hjælp udførte jeg selv al sognerådsarbejdet og her til kom, at posten som kasserer jo også påhvilede mig. Dette medførte et stort arbejde med mellem-



St. Tåstrup sogneråd 1913-1917. Ingen kan vist være i tvivl om, at det er sognerådsformanden, der sidder midt for med korslagte arme.

regnskab med de enkelte sognerådsmedlemmer til udbetaling af aldersrente, betaling for vejarbejde, arbejde og inventar til skolerne m.v.

Selve lærerlønningerne med brændselsvederlag afhentede lærer og lærerinder sædvanligvis på min bopæl, hvorimod jeg selv mødte op hos sognepræsten og betalte ham sognets andel i offer og tiendeafløsning, ligesom jeg et par gange om året rejste til amtstuen i Slagelse og indbetalte den oprævede statsskat.

1' verdenskrig

Efterhånden som 1' verdenskrig fra 1914 – 1918 skred frem og skærpedes med hensyn til landets forsyning med næringsstoffer og råvarer, blev en meget stram rationering af livsfornødenhederne indført, og da denne rationering forvaltedes af sognerådene, gav det både sognerådsmedlemmerne og formanden et stort ekstra arbejde med fordeling og regnskab med forbrugerkort, der efterhånden omfattede brød, mælk, sukker, kaffe, the, mel, lys, brændsel m.m.

Sognerådets flæskehandel

Med dette forholdt det sig således, at sognerådene blev tilrådet at indkøbe og oplagre flæskebeholdninger for at have noget af denne vare til rådighed, hvis krigssituationen medførte, at landet spærredes for indkøb af råstoffer til husdyrproduktionen.

Lynge Sogneråd indgik på at oplagre et betydeligt kvantum. Flæsket blev leveret af Sorø Andels-slagteri. Der blev udtrykt stor anerkendelse af Lynge Sogneråds flæskedepot, andre kommuner aftog kun lidt eller intet.

Jeg husker, at jeg personligt mødte på slagteriet med den store rej-



Artiklens forfatter, Kristian Jørgensen, Suserup. Foto: Sv. Aage Jørgensen.

sefjedervogn, og det samme gjorde man fra en nabogård. Begge vogne blev topfyldte med parterede svinekroppe, og vi kørte dem til røgning hos 2 røgmænd i Rødeng og en omtrentlig lige så stor portion blev af vognmænd bragt til røgning i Sorø By.

Efter flæskets røgning samlede vi det på Lynge fattiggård og fik en god anvendelse for et rum i udhuset, hvor et arrestværelse var indrettet, men måske aldrig havde været anvendt til sit formål. Det blev stuvende fuldt.

I løbet af vinteren holdt vi udsalg et par gange, og der mødte så mange lysthavende, at vi måtte lukke dem ind i hold. Sognerådet forestod salget og stod naturligvis for pengeskassen. En del af flæsket måtte vi senere levere tilbage, da det skønnedes, at vi havde fået for stor en portion.

Alle disse foranstaltninger i anledning af krigen gav en mægtig tilvækst i regnskabsføringen, og det var en anseelig størrelse regnskabet med bilag udgjorde, når det forelå afsluttet i sommerens løb.

Sognerådsformand gennem 10 år

Det store arbejde, jeg udførte som sognerådsformand i de 10 år, lagde naturligvis stærkt beslag på min tid, men der var også mange fornøjelige timer – både ved selve ligningen og senere ved forhandling med de tilkaldte skatteydere,

med hvis selvangivelser vi ikke var tilfredse eller ønskede yderligere oplysninger.

På ligningsdagene fik vi fuld forplejning på fattiggården – og det var en god og stor forplejning.

På den tid husede fattiggården 20 mænd og kvinder, og stedet blev senere til et hjem for aldersrentenydere.

For at gøre mig færdig med traktementet på kommunens regning skal jeg oplyse, at ved de almindelige sognerådsmøder, der dengang altid begyndte om eftermiddagen og varede til ud på aftenen, til vi var færdige, som regel spiste vores medbragte smørebrød (sic), hvortil vi nød en øl, som vi selv betalte. Efter smørebrødet serverede bestyrerinden kaffe med æbleskiver og andet lækkert bagværk.

Det skete dog også, når jeg enkelte dage arbejdede deroppe, særligt i skattelisternes fremlæggelsestid, at jeg selv fik en portion af dagens middagsmad.

Som sognerådsformand fik jeg en årlig godtgørelse på 700 kr. og da det var nødvendigt, at jeg havde telefon, hvad vi ikke havde haft før den tid, blev også halvdelen herved refunderet mig.

Da jeg i 1922 var valgt ind i Sorø Amtsråd, genopstillede jeg ikke til sognerådsvalget i 1925 trods mange opfordringer og lovning på, at man ville holde en stor fest for mig, hvis jeg genopstillede.

I modsætning til mange andre sog-

nerådsformænd, der er valgt ind i Amtsrådet, syntes jeg, at man undertiden ved varetagelse af begge hverv kunne komme ud for at de kommunale interesser kunne afvige fra hinanden i sogneråd og amtsråd.¹⁶

Det var i og for sig ikke arbejdet, der var mig for stort, heller ikke dette, at man vil sige, at det meget offentlige arbejde lagde sig hindrende i vejen for at ofre nogen tid for familielivet. Det syntes jeg ikke med rette kan siges, for vel har de mange offentlige hverv, der har været betroet mig, naturligvis medført, at jeg mange dage og aftener har været borte fra hjemmet. Jeg har altid befundet mig godt i offentlig virksomhed og offentlighedens selskab. Jeg kan da også påberåbe mig, at det kun var de 10 års formandsgerning i sognerådet, og så min virksomhed i sparekassen, der lagde det helt store beslag på min tid.

De mange andre folkevalgte hverv jeg har haft, har ikke på samme måde været så tidskrævende.

**Kristian Jørgensen
(1871-1955)
Suserup, 1955**

¹⁶ Interessekonflikt.



Tølløse Isenkram, Jernbanevej 18. Foto: Flemming Nielsen, 2008.

Jernbanevej 18

I 2018 mistede Tølløse endnu en detailforretning. Sidst i januar lukkede isenkrammeren på Jernbanevej (nr. 18 F, matr. 5v Kvarmløse by). Hos Ebbe og Dorte Nielsen, anden generation i forretningen siden 1979, kunne man finde alt fra blå søm til porcelæn og servante-stel. Første generation var Agnes og Magnus Nielsen, som åbnede forretningen på adressen i 1969 efter først at have forretning på Jernbanevej 4. De overtog lokalerne efter barber Mørch. Da nr. 18F efter salget skulle ryddes i begyndelsen af 2018, viste kælderens sig at være et veritabelt skatkammer.

Efter lukningen kunne man have frygtet det værste for bybilledet, men der er skabt en smuk facade, som fortjener ros. Ejendommen er bygget om til lejligheder, der er lavet altaner og indvendigt er murer-mesterbuen i den tidligere forretning bevaret.

Husets historie kan følges på en lang række fotografier i Lokalarkivet. De ældste går tilbage til 1900. Over to af indgangsdørene var der harmonisk placerede smedejernskonsoller med altan. Selve gavlen var udsmykket med en gesims mellem stueetagen og anden sal. Den er nu genetableret over he-



Svend Jetsmars Udstyr & Isenkramforretning, Jernbanevej 18, Tølløse. Udateret postkort, Tølløse Lokalarkiv.

le gavlens længde. Den karakteristiske kvaderopdeling i det yderste pudslag, som endnu kan ses på Afholdshotellets del af bygningen, er desværre ikke genoprettet. Det ville ellers have skabt en smuk helhed. Flere bygninger i stationsbyen har haft denne opdeling med pudsede mure i stueplan og røde mursten foroven¹⁷.

Huset er opført i 1895 af vognmand Ole Peter Andersen, også kaldet Ole Vognmand. Han byggede et stateligt hus med tre/fire forretninger og et afholdshotel.

Efter flere år med vognmandsforretning forudså han, at en del af vognmandskørslen ville blive overflødig efter åbning af Høng/Tølløse banen, og det var bl.a. baggrunden for at opføre nr. 18 og den store hvidkalkede rejselade, delvis i bindingsværk. En sidste rest kan ses i gyden mellem nr. 18 og nr. 16. Øverst i rejseladen var der en sal. Her holdt Tølløse Afholdsforening sine møder, og Tølløse Ungdomsforening dansede folkedans i trediverne. Indtil 1965 lejede Tølløse Mellem- og Realskole salen som gymnastiksal. Ifølge de gamle elever gængede gulvbrædderne til sidst ganske fornøjeligt. At dømmen efter de sidste billeder har op-

¹⁷ TMR's ældste bygning, Carl Petersens Boghandel og C.L.Svendsen.



▲ Carl Petersens boghandel på Jernbanevej 18 med hans barbersalon ved siden af. Postkort, Tølløse Lokalarxiv. Datering: 1895-1911.

◀ Tølløse Afholdshotel bag Jernbanevej 18. Datering: 1963-64. Foto: Tølløse Lokalarxiv.

hold i bygningen været livsfarligt. Matriklen grænsede oprindeligt op til stationsforstanderens have (matr. 11). Vestergade fandtes ikke. En lille havelåge gav adgang til de bagved liggende haver.

De ældste billeder

Yderst ses Carl Petersens Boghandel, en frisør/barber og Line Sø-

rensens Bagerforretning (også kaldet Kage-Line). På anden sal i Afholdshotellet lå telefoncentralen,¹⁸ som blev bestyret af P.H. Nielsen, som overtog hotellet og også drev en biograf.

¹⁸ Der findes i arkivet et smukt billede af telefonistinde Oline Andersen.



Carl Petersen og hustru Marie Magdalene i boghandlen på Jernbanevej 18.
Datering: 1895-1911. Foto: Tølløse Lokalkiv.

I tidens løb har forskellige forretninger haft til huse i forretningslokalerne. Frisør Aage Mørch havde barber og frisørsalon fra 1918 til 1969.¹⁹ Lokalerne ved siden af blev overtaget af isenkræmmer Svend Jetsmar. I kælderplan var der en overgang Isgrotten (1944-1950). I mange år havde Charles Klein en legetøjsforretning: R.C. Legetøj. En kort overgang var der en garn- og håndarbejdsforretning, og 'Kyllingen fra Tølløses' far drev en cykel-

handel. Men herefter gik det hurtigt ned ad bakke for detailhandlen i Tølløse, og Ebbe Nielsen indtog gradvis de små forretninger som udstillingsvinduer i sin forretning. Afholdshotellet blev overtaget af kommunen og bygget om til lejligheder. I den forreste del af hotellets rejselade blev der plads til to forretninger, hvoraf den ene indtil for nylig var apoteksudsalg.²⁰ Nu er kun frisøren tilbage.

¹⁹ Jf. lokalarkivets facebook side.

²⁰ Se også Bladet, Forår 2017 om 18 C, matr.nr. 1 2 C.



Et vue ud over forsamlingen. Foto: Ejllif Rude Jensen.

Generalforsamling den 14. marts 2019

Generalforsamlingen samlede 63 medlemmer, og den blev som vanligt afviklet i Aktivitetshuset, Nytorv 14. Som dirigent valgtes Niels Jensen, Skimmede, der indledningsvis konstaterede, at generalforsamlingen var indvarslet efter vedtægterne.

I sin beretning fortalte formand Sv. Aage K. Jørgensen om foreningsåret 2018, hvor der har været afholdt 7 aftenarrangementer, 2 miniudflugter samt en udflugt til Jylland - alle med flot deltagelse. Desværre er medlemstallet faldet fra 280 til 271, men foreningen ligger fortsat helt i top, hvis

man sammenligner med de 6 øvrige lokalhistoriske foreninger i Holbæk Kommune. Og heldigvis kommer der stadig nye medlemmer til.

Lokalhistorisk Forening for Tølløse Egnen har 4 udvalg, der tager sig af henholdsvis arrangementer, økonomi, offentlig planlægning samt medlemsbladet. Formanden berettede om, hvad udvalgene har beskæftiget sig med i 2018, samt hvad der er foregået i Tølløse Lokalarkiv.

Afslutningsvis takkede Sv. Aage K. Jørgensen medlemmerne for den fine opbakning til foreningens arrangementer. Der var også en stor tak til bestyrelse + medhjælpere, der klarer den praktiske afvikling, samt til husorkestret, der sørger for musik til sangene. I Lokalarkivet lægger 4 af foreningens medlemmer (Erik Jensen, Agnes Saaby, Anne Warberg og Ejllif Ru-



Vinderbordet: fra v. Sv. Aage Jørgensen, Erik Jørgensen, Poul Andersen, Anni Christensen, Bruno Jensen og på den tomme stol sad fotografen, Ejlf Rude Jensen, under quiz'en.

de Jensen) et stort arbejde som frivillige. De fik også en tak af formanden, der sluttede med personligt at takke den samlede bestyrelse samt suppleanter for et godt og konstruktivt samarbejde i det forløbne år.

Formandens beretning blev godkendt, og derefter fremlagde kasserer Erik Lausen regnskabet for 2018. Der var indtægter for kr. 93.144 og udgifter for kr. 92.051, hvilket gav et overskud på kr. 1.093. Ved udgangen af 2018 havde foreningen en egenkapital på kr. 56.846.

Regnskabet blev godkendt, det samme blev budget for 2019 – og der fortsattes med uændret kontingent.

På valg til bestyrelsen var Erik Lausen, Kirsten Lousdal og Marina Wijngaard, der alle genvalgte. Som suppleant for 2 år blev Vivian Pihl genvalgt, mens der var nyvalg for Agnes Saaby til po-

sten som suppleant for 1 år. Der var genvalg til Poul Andersen som revisor valgt for 2 år, samt til Bent Petersen som revisorsuppleant i 2019.

Efter generalforsamlingen var for 8. år i træk lokalhistorisk holdquiz ved arkivleder Inge-Lis Madsen. Ved hvert bord sad 5-6 personer, der sammen skulle besvare 30 spørgsmål af vidt forskellig art og sværhedsgrad fra perioden 1875 op til i dag. To borde havde 27 rigtige svar, men generelt var antallet af rigtige højt over hele linjen. De to borde med stemmelighed fik herefter stillet 3 ekstra spørgsmål. De heldige – og dygtige – vindere af quiz'en blev Anni Christensen, Poul Andersen, Erik Jørgensen, Bruno Jensen, Ejlf Rude Jensen og Sv. Aage Jørgensen, der hver modtog en flaske rødvin i præmie.

Konstituering

Efter generalforsamlingen har bestyrelsen konstitueret sig som følger:

Formand:	Sv. Aage Jørgensen.
Næstformand:	Marina Wijngaard.
Kasserer og kasserersuppleant:	Erik Lausen og Carsten Kristoffersen.
Sekretær / protokolfører:	Ejgil Piil Petersen og Marina Wijngaard.
Økonomiudvalg:	Erik Lausen (formand), Carsten Kristoffersen, Kirsten Lousdal, Marina Wijngaard og Sv. Aage Jørgensen (observatør).
Arrangementsudvalg:	Sv. Aage Jørgensen (formand), Carsten Kristoffersen, Ejgil Piil Petersen, Grethe Preisler og Vivian Pihl.
Udvalg for offentlig planlægning:	Marina Wijngaard (formand), Erik Lausen, Carsten Kristoffersen og Agnes Saaby.
Bladudvalg:	Inge-Lis Madsen (formand), Marina Wijngaard, Grethe Preisler, Kirsten Lousdal og Carsten Kristoffersen.

Kontingent

Ægtepar: 250 kr. Enlige: 150 kr.

Kontingentet er for et helt år og kan betales ved mødeaftenerne i januar og februar. Ved kontantbetaling medbringes den tilsendte opkrævning. Der kan også indbetales på konto 4398 5397081 eller via MobilePay på 97998 inden 1. marts.

Er der medlemmer, der ønsker transport til møderne? Ring til et af bestyrelsesmedlemmerne, som vil hjælpe med samkørsel.

Medlemmer har gratis adgang til aftenarrangementerne. Kaffe med brød: 30 kr. Gæstebillet: 20 kr.

Løssalgspris på ekstra numre af medlemsbladet: 30 kr.

Tag en tur ad Gedestien!

Den 19. marts i strålende forårs-sol indviede bestyrelsen for Løkkalhistorisk Forening for Tølløse Egnen sammen med stiftsforvalter Søren Bo Bojesen, Aastrup, og kommunens medarbejdere Bente Meehan, Hans Ejnar Jensen og Sarah Grundtvig et nyt infoskilt ved Gedestien / Hovstien. Sarah Grundtvig har stået for skiltets smukke design, som Holbæk kommune har tænkt sig også at indføre ved andre stier, herunder Tølløse skov og Tysingestien.

Det nye infoskilt oplyser om stiens historie, om planter, dyr og naturoplevelser. Det er placeret ved stiens begyndelse ved trappen i Kvarmløse overfor Gershøjgård.

Aastrup er uløseligt forbundet med Tølløse, Soderup og navnlig Kvarmløses historie. Godsforvaltergården lå i Kvarmløse (i dag Kvarmløsevej 68). I 1830'erne gik studenter, der var på sommervisit på godset, ad stien for at mødes med godsforvalter Holtzendorffs døtre og deres veninder (se Bladet, Efterår 2016)! Det blev til to ægteskaber. Og der er endnu folk, der kan huske, at man kunne cykle ad stien eller trille med barnevognen hen til Aastrup park. Nogle kunne fortælle, at den i folkesmunde også blev kaldt 'Kærlighedsstien'.

Livgarden kommer igen i år til Aastrup og giver koncert. Det bliver den 20. juni, og det er en oplagt anledning til at tage spadsereturen hjem ad Gedestien i den lyse sommernat.



Arrangementer 2019 / 2020

(se også www.tølløse.dk)

Alle møder holdes i Aktivitetshuset Tølløse, Nytorv 14.

Lørdag den 11. maj 2019 kl. 11.00

Guidet rundvisning på Formidlingscenter Fugledegård v/Tissø. Transport i egne biler (evt. samkørsel). Pris 150 kr. pr. pers. inkl. frokost/rundvisning. Max. antal deltagere 40 pers. Tilmelding t/Carsten Kristoffersen tlf. 31424884 eller en af de øvrige fra bestyrelsen senest den 5. maj 2019.

Torsdag den 13. juni byvandring i Ugerløse kl. 18.00 Mødested p-pladsen ved kirken.

Vi får en guidet rundvisning i Ugerløse med efterfølgende spisning. Pris 125 kr. pr. pers. inkl. mad og drikke. Max. antal deltagere 40 pers. Tilmelding t/Carsten Kristoffersen tlf. 31424884, eller en af de øvrige fra bestyrelsen senest den 6. juni 2019.

Søndag den 1. september kl. 11.00

Det Store Theselskab Holbæk Museum

Lørdag den 7. september 2019 busudflugt til Vestlolland

Afgang Tølløse St. kl. 07.15 og Ugerløse Kirke kl. 07.30. Med et stop undervejs besøger vi Frederiksdal Gods (verdenskendt på deres Kirsebærvin), hvor vi får en guidet rundvisning med lugte og smagsprøver af vinen. Efterfølgende spiser vi en god frokost på Den Gamle Møllegaard i Horslunde. Kaffen drikker vi i Bandholm Havn, inden vi kører til Maribo for en times ophold før hjemkørsel. Ankomst Ugerløse/Tølløse ca. kl. 19.00. Pris pr. pers. inkl. diverse traktementer 600 kr. Max. antal deltagere 53 pers. Tilmelding til Carsten Kristoffersen tlf. 31424884 eller en af de øvrige fra bestyrelsen senest den 1. sept. 2019. Tilmeldte skal betale senest 30. juni 2019.

Torsdag den 10. oktober 2019 kl. 19.30

Mercy Ships Danmark: African Mercy – det sejlede hospital og tidligere færge på Storebælt.

Torsdag den 14. november 2019 kl. 19.30

Kurt Frederiksen, Høng: Valmet/traktor ekspeditionen Nordkap t/r.

Torsdag den 12. december 2019 kl. 19.30

Foredragsholder Mogens Larsen, Gyrestinge: Foredrag om julen og alt det der hører til.

Torsdag den 9. januar 2020 kl. 19.30

Journalist Lars Ringholm, Ringsted:
Christian d. 9. – Europas svigerfar.

Torsdag den 13. februar 2020 kl. 19.30

Foredragsholder Erik Aksel Ejner Lindgren: Historiens vingesus.

Torsdag den 12. marts 2020 kl. 19.30

Ordinær generalforsamling efterfulgt af lokalhistorisk holdquiz ved arkivar Inge-Lis Madsen.

Torsdag den 16. april 2020 kl. 19.30

Foredrag ved Ole Schramm, Vipperød: Indvandring gennem tiderne til Danmark.



Lokalhistorisk Forening for Tølløse Egnen

Formand

Svend Aage K. Jørgensen
Svalevej 1
4340 Tølløse
E-mail: svaakj@tollose.dk
Tlf. 59 16 10 19

Næstformand

Marina Wijngaard
Østergade 20
4340 Tølløse
E-mail: eho@olsen.mail.dk
Tlf. 59 18 58 41

Kasserer

Erik Lausen
Lindestien 5
4340 Tølløse
E-mail: erik@tollose.dk
Tlf. 61 66 59 22

Bestyrelsesmedlemmer

Ejgil Piil Petersen
Fasanvej 7
4370 St. Merløse
E-mail: ejgil@tollose.dk
Tlf. 57 80 15 10

Grethe Preisler

Pilevej 90
4340 Tølløse
E-mail: grethe@tollose.dk
Tlf. 59 19 47 57

Kirsten Lousdal

Stærvej 14
4350 Ugerløse
E-mail: kirsten@tollose.dk
Tlf. 21 90 40 07

Carsten Kristoffersen

Bakkedraget 14
4340 Tølløse
E-mail: carsten@tollose.dk
Tlf. 31 42 48 84

Bestyrelsessuppleanter

Vivian Pihl

Pilevej 60
4340 Tølløse
E-mail: vivian@tollose.dk
Tlf. 60 62 71 74

Agnes Saaby

Kvarmløsevej 21
4340 Tølløse
E-mail: agnes@tollose.dk
Tlf. 40 19 59 66

Foreningens hjemmeside

www.tølløse.dk
webmaster: Marina Wijngaard /
Carsten Kristoffersen

Holbæk Arkiverne / Tølløse Lokalkarkiv

Hjortholmvej 9
4340 Tølløse
Tlf. 72 36 70 83 / 72 36 36 24
E-mail: tollose-arkiv@holb.dk

Arkivets åbningstider

Tirsdag kl. 13.00-17.00

Arkivleder

Inge-Lis Madsen
Nybyvej 62
4340 Tølløse
Tlf. 20 44 62 55
E-mail: ilm@holb.dk